

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Станимир Трифонов

За участието на доц.д. н. Александър Донев Ангелов в конкурса за заемане на академическата длъжност „професор“ по специалността „Кинознание, киноизкуство и телевизия (история на българското кино и кинокултура)“, професионално направление 8.4., обявен в „Държавен вестник“, бр. 47 от 4 юни 2024 г. за нуждите на сектор „Екранни изкуства“, съгласно заповед №419-РД от 1 юли 2024 на директора на института проф. д-р Йоана Спасова-Дикова

В последните няколко години е осезателно забележим нарастващият брой научни публикации, посветени на както на актуалното българско кино, така и на неговата история. В този отраден контекст особено ярко забележима е появата на монографията на доц. д.н. Александър Донев „Златан Дудов – правият път към киното. От Цариброд през София към Берлин“, която е основният елемент в респектиращия комплект документи на г-н Донев като кандидат в конкурса.

Запознах се с този уникален труд преди няколко месеца по друг повод, но още тогава останах дълбоко впечатлен както от обекта на изследването, така и от начина, по който то е създадено.

В общата тишина по време на комунизма, а след края му – покрай еуфорията от смяната на епохите, личността, театралните и филмови дела на Златан Дудов оставаха маргинални, даже непознати. И не можем да не поздравим с благодарност автора, тъй като изследователските му усилия са не само успешни, но и защото той върна на българската културна история една уникална европейска фигура. Трудът е приносен не само в научната и административна кариера на автора, но и за цялата наша филмова историография.

Още на ниво архитектура съчинението се откроява с оригиналността си. Постановянето на есето на Петър Увалиев даже преди емоционалния предговор е доказателство за желанието на Ал. Донев да „остане в сянка“ и да даде място на наши знаменити личности първи да ни въведат в темата. Към този принцип той се придържа до самия край на текста, което е не само знак за принципност и вкус, но и скромност.

Във въведението мотивирано изяснява причинно-следствените връзки между забвението и пренебрежението към неговия обект на проучване. Още от тук (а и до финала) авторът детайлно ще анализира две взаимно обусловени зависимости между сложността на епохите (преди и след Втората световна война) и личността на Златан Дудов.

Основният раздел „Правият път към киното“ стриктно се придържа в структурата си към жизнената хронология на Дудовата биография. Сериозно място и внимание са отделени както на родовата му история, така и на трагичната историческа съдба на Цариброд като българско селище. Но това не са краеведчески изброявания на голи

факти, а действени анализи на вечната връзка на индивида с рода и родното място. Дори ландшафтните детайли са включени активно в доказателствата по темата.

А когато изложението достига до криволичещата семейна история на Дудов, то тогава читателят натрупва знание, чрез което по-късно ще си обяснява защо героят постъпва по един или друг начин в житейския си път. Независимо от липсата на някои биографични подробности, Ал.Донев гради убедителни хипотези, които са в унисон с логиката на Дудовия живот. Проучването на огромна маса наши и чужди архиви, ползвана литература и филми са позволили отсъстващите факти да бъдат логично и убедително предположени и инкорпорирани в текста.

След живота в Цариброд за мен като читател са изключително важни годините на Златан Дудов в уникалната митологична Трета мъжка гимназия в София. Именно там и тогава заложеното в гените в живота в Цариброд започва да се развива и да формира личността, съпроводено от лутания в личните търсения и мощни влияния на мощни фигури от българската и европейска актуална действителност, които са учители в гимназията. Разказът на автора е толкова детайлен и убедителен в синтеза на фактите, че би било обидно да се впускам в „перезказ с елементи на разсъждения“.

Следващите четири подглави продължават динамично и подкрепено с факти и хипотези оригиналния метод на изследването. Боравейки с архивите и спомените за Дудов, Ал. Донев успява в две много важни посоки: първата е да развие интригуващо елементите от живота на героя; втората е да разнищи социокултурния контекст в Европа преди, по време на и след ужасяващата война. И най-вече как Златан Дудов се развива като личност и автор в различните драматични ситуации.

Изложението по успешен начин слива или движи в паралел както социалните и професионални деятельности на протагониста, така и интимните отношения със семейството му. Държа да вметна, че съзнателно ползвам термини от литературознанието, тъй като г-н Донев е изградил текста си като документален биографичен роман, което само го прави по-комуникативен, но без да вреди на неговата научност.

Вероятно тук е уместно да отбележим отношението на автора към неговите „предходници“. Както той самият ни съобщава, двама други преди него са се занимавали с личността на Дудов – анкетър-биограф от бившата ГДР и български критик, написал пространен очерк по темата. И към двамата си колеги и трудовете им Ал.Донев се отнася почтително, без ревизионизъм и с разбиране към социокултурния и политически контекст, в който те са писали. Така той създава интелектуален мост и своеобразен континуитет, който е рядко срещан в ревнивия ни бранш. Този привидно изглеждащ „незначителен“ детайл е достатъчно красноречив за нивото на професионална етика на кандидата.

Основно място в научно-историческото изследване заема периодът от 1922 до 1925, през който Златан Дудов пребивава в Германия. От много десетилетия насам учените се занимават с периода между двете световни войни в Европа. Тази епоха (макар че са само дващестина години!) е толкова динамична, драматична и плодovита на велики прояви в науката и изкуствата, че още дълги години историците и изкуствоведите ще я изучават и ще допълват знанията ни за нея. Твърдението ми е валидно с особена значимост за

Германия, която след края на империята преживява и краха на Ваймарската република, ще си навлече появата и управлението на националсоциализма. Днес трудно можем да си представим цивилизационния шок, който получава Дудов, попадайки в този вихър. Макар и сякаш подготвен от великите си учители от Трета мъжка, реалната действителност надминава очакванията му. Раздирането между театъра и киното във влеченията му е съпроводено с контакти с левичари и комунисти, което допълнително утежнява екзистенциалните му избори. И, мисля си, вероятно само балканската му устойчивост го спасява не само от преследвания, но и от професионални провали както в тези години, така и по-късно. Не трябва, разбира се, да подценяваме и персоналните му качества, интелект и талант. Още повече, че в този период мнозина български интелектуалци пребивават в Германия и това създава своеобразен тамошен български контекст. Мнозина от тях успяват, други – не, но почти всички след войната скъпо и прескъпо ще „платят“ за младежкия си интелектуален устрем...

В тези години Златан Дудов пише (а и превежда) текстове, които можем да дефинираме като основополагащи за българската филмова теория. Независимо от неизбежните влияния, те отварят непознат раздел в българския интелектуален живот. Всичко това г-н Донеv внимателно анализира и после обобщава до степен, чрез която превръща приносите на героя си в актуално значими. Подобна тълкувателска метаморфоза основателно респектира. Тази страна от деятелностите на Дудов има огромно значение за развоя на българската филмова периодика; сътрудничеството му с тогавашните ни издания ги свързва органично с европейската филмова мисъл.

Монографията има много елегантен филмов финал; завършва „отворено“ като сериал и ни оставя с повишен интерес и внимание да очакваме поредната серия: „следва продължение“.

Тук е редно да дадем адекватна оценка и на приложението, което Ал. Донеv е направил. То се състои от текстове за Дудов, както и от негови авторски материали, придружени с факсимилета. Подобен ход има не само архивен смисъл, но и облекчава читателя в опитите му да си създаде още по-пълнокръвна представа за героя. И, не на второ място, доказва огромните изследователски усилия, които кандидатът е направил.

Справедливостта изисква да споделя и някои свои несъгласия с част от терминологията на автора. Например: г-н Донеv прекрасно знае, че съвременната българска историография определя метежите от юни и септември 1923 като терористични актове против държавата и конституционния ред в Царство България. Употребата на понятието „въстание“ съдържа в себе голям пласт положителна конотация, която в този случай е неуместна.

Но генералната ми оценка за монографията е повече от положителна за всичките ѝ аспекти: като почнем от проучването, анализа и синтеза на фактите, та се стигне до разказваческото умение, което навява асоциации с таланта на големия Тодор Андрейков.

Не само академическият канон, но и необходимостта изискват да упоменем справките, придружаващи основния научен текст. От тях става ясно, че Ал. Донеv покрива и препокрива всички изисквания, което се превръща в допълнителен катализатор за успеха му в обявения конкурс.

Само хронологически, а не по степен на важност искам да отделя нарочно внимание на още няколко аспекта от присъствието на кандидата в съвременното българско културно поле. За някого прилагателното „комплексно“ може да звучи клиширано, но по отношение на стореното от г-н Донеv то е напълно адекватно. Тъй като го познавам от студент във ВИТИЗ (а това са почти четиредесет години!), имам претенцията да съм пряк свидетел на неговите научно, художествено и кариерно развития. През тези години той непрекъснато е работил със завиден успех на най-различни поприща.

Логично е да започнем с пряката му специалност-кинознанието. Ал. Донеv още от студент пишеше за различни издания, после всичко се разрастна и е видно от приложената справка какво е написал – внушителна е библиографията му.

Няма да пропусна опита му като сценарист, продуцент, драматург и консултант на редица игрални и документални филми. Сценарист е дори на първия български частен музикален клип „Кукла“ на група „Атлас“. Въобще той има уникалното свойство да съчетава в себе си критика, теоретика и автора.

През годините заемаше и различни мениджърски и административни постове, където мястото и ролята му бяха повече от осезаеми: директор на издателство „Народна култура“ ; изпълнителен директор на „София филм“; директор на ИА „Национален филмов център“; изпълнителен директор на „Аудио видео Орфей“. Колцина от съсловието биха могли да направят подобно изброяване като част от биографията си?

Уверявам ви- още дълго и много подробно мога да описвам различните лица на едн многолик и разностранен учен и креативен наш колега, но това едва ли е необходимо, тъй като всички от почитаемото научно жури добре го познаават.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни и научно-приложни приноси, давам напълно убедено своята положителна оценка и препоръчвам на Научното жури да предложи на Научния съвет на Института за изследване на изкуствата при БАН да избере доцент д. н. Александър Донеv Ангелов на академичната длъжност професор в област на висшето образование 8. Изкуства, професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство, научна специалност Кинознание, киноизкуство и телевизия.

Категорично гласувам със „ЗА“!

Проф. д-р Станислав Рифонов

20 октомври 2024 г.